

بسم الله الرحمن الرحيم

اقتصاد آموزش و پرورش

تالیف

محمد حسین بالا زاده

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران - جنوب

طراوت - ۱۳۸۵

بالازاده، محمد حسین، ۱۳۲۵-

اقتصاد آموزش و پرورش / تألیف محمد حسین بالازاده—تهران: طراوت، ۱۳۸۵.
فرم. ۳۲۰ ص: جدول، نمودار.

ISBN 964-96830-0-3

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیپا.

کتابنامه: ص ۳۱۵۰-۳۲۰.

۱. آموزش و پرورش -- جنبه های اقتصادی. ۲. اقتصاد. الف. عنوان.

۳۳۸ / ۴۳۲۷

LC ۶۵ / ۲۷

۷۱۹۹-۸۵م

کتابخانه ملی ایران

اقتصاد آموزش و پرورش تألیف: محمد حسین بالازاده

مدیر اجرا: شهاب خیل تاش

چاپ: گلرنگ

تاریخ چاپ: ۱۳۸۵ شمارگان: ۱۰۰۰

نوبت چاپ: اول

شابک: ۳-۰-۹۶۸۳۰-۹۶۴

قیمت: ۲۵۰۰ تومان

نشر طراوت

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

تهران: میدان بهارستان، خ مجاهدین اسلام، کوچه کربلا، شماره ۲۸ کد پستی: ۱۱۵۴۹

تلفن: ۷۷۶۵۱۴۱۲ - ۵۸۴۶۱۰۹ - ۰۹۱۲ - ۲۱۱۱۳۴۴ - ۹۱۲

پیشگفتار

اهمیت و ضرورت «آموزش و پرورش» برای فرد و جامعه بحث تازه ای نیست و توجه به آن به قرون گذشته برمی گردد. بسیاری از اندیشمندان قبل از تولد حضرت مسیح(ع) به اهمیت آموزش و پرورش پی برده و بر لزوم گسترش آن توصیه نموده اند. دین مبین اسلام، بیش از ادیان دیگر بر این امر تاکید داشته است و علم آموزی را بعنوان فریضه برای تمام اقشار، افراد و طبقات مختلف تعمیم داده است.

تعدادی از اقتصاد دانان نامدار در قرون هجده و نوزده چون آدام اسمیت، آلفرد مارشال و جان استوارت میل در نوشته ها و آثارشان به اهمیت آموزش و پرورش به مثابه یک نوع سرمایه گذاری ملی توجه نموده اند. توجه برخی از اقتصاد دانان در ربع اول قرن بیستم مانند اقتصاددان روسی استرومیلین در سال ۱۹۲۴، تئودورشولتز و همفکرانش در اواخر دهه ۱۹۵۰ و اوایل دهه ۱۹۶۰ انگیزه جدیدی را در مورد رابطه بین آموزش و پرورش و اقتصاد برانگیخت و در نتیجه تحقیقات و انتشارات در زمینه های مختلف "اقتصاد آموزش و پرورش" مانند "مشارکت آموزش و پرورش در رشد و توسعه اقتصادی"، "سودمندی سرمایه گذاری در آموزش و پرورش"، "نقش نیروی انسانی تحصیلکرده در توسعه اقتصادی"، هزینه های آموزش و پرورش، از رشد زیادی برخوردار گردید.

امروزه هزینه های آموزشی نوعی سرمایه گذاری به حساب می آید و سرمایه گذاری در این امر مهم مورد توجه اکثر کشورهای جهان است. رشد اقتصاد آموزش و پرورش در سالهای اخیر به خاطر آن است که استفاده بهتر و بهینه تری از منابع اختصاص یافته به بخش آموزش و پرورش شده و سرمایه گذاری در آن از کارایی قابل توجهی برخوردار شود.

امید است کتاب حاضر که بر اساس مفاد درس نامه ستاد انقلاب فرهنگی به رشته
تجربیر درآمده است و به زبان ساده مسائل مهم اقتصاد آموزش و پرورش را مورد تجزیه
و تحلیل قرار داده مورد استفاده دست اندرکاران تدریس و دانشجویان رشته های
مختلف علوم تربیتی واقع شود. از همکاران محترم و دانشجویان عزیز تقاضا می شود تا
نویسنده را در رفع اشکالات، ابهامات و نواقص این کتاب، یاری و مساعدت فرمایند.

محمد حسین بالازاده

اردیبهشت ۸۵

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۱	مقدمه
	فصل اول: اقتصاد آموزش و پرورش
۱۷	تعریف علم اقتصاد
۲۰	تقسیم بندی علم اقتصاد
۲۰	اقتصاد خرد
۲۰	اقتصاد کلان
۲۱	تعریف آموزش و پرورش
۲۲	هدف آموزش و پرورش
۲۴	کارکردهای آموزش و پرورش
	انواع آموزش
۳۲	۱- آموزش و پرورش رسمی
۴۰	۲- آموزش و پرورش غیر رسمی
۴۶	مفهوم اقتصاد آموزش و پرورش
۵۰	جمع بندی و نتیجه گیری
	فصل دوم: آموزش و پرورش و سرمایه انسانی در تاریخ افکار اقتصادی
۵۶	۱- دیدگاه های اقتصاد دانان کلاسیک درباره اهمیت اقتصادی آموزش و پرورش
۶۲	۲- دیدگاه های اقتصاددانان نئوکلاسیک درباره اهمیت اقتصادی آموزش و پرورش

- ۳- دیدگاه های اقتصاددانان معاصر درباره اهمیت اقتصادی آموزش و پرورش ۶۶
- تاثیر تعلیم و تربیت بر درآمد از نظر اقتصاددانان گذشته ۷۸
- جمع بندی و نتیجه گیری ۷۹

فصل سوم: نظریه سرمایه انسانی

- مدل اصلی سرمایه انسانی ۹۰
- تشکیل سرمایه انسانی ۹۲
- ویژگی های سرمایه انسانی ۹۶
- اندازه گیری نرخ بازده سرمایه گذاری در سرمایه انسانی ۹۸
- مقایسه سودآوری سرمایه انسانی با سرمایه فیزیکی ۱۰۰
- جمع بندی و نتیجه گیری ۱۰۲

فصل چهارم: منافع آموزش و پرورش

- الف- منافع خصوصی آموزش و پرورش ۱۱۱
- ۱- منافع خصوصی بازاری ۱۱۱
- ۲- منافع خصوصی غیر بازاری ۱۱۴
- ب- منافع اجتماعی یا خارجی آموزش و پرورش ۱۲۵
- ۱- منافع اجتماعی بازاری ۱۲۵
- ۲- منافع اجتماعی غیر بازاری ۱۲۷
- جمع بندی و نتیجه گیری ۱۳۱

فصل پنجم: آموزش و پرورش، رشد و توسعه اقتصادی

- رشد و توسعه اقتصادی ۱۳۶
- انواع رشد اقتصادی ۱۴۰
- عوامل موثر در رشد اقتصادی ۱۴۱
- الگوهای رشد اقتصادی ۱۴۶

۱- الگوی کلاسیک جدید	۱۴۶
۲- الگو یا تئوری مرحله ای روستو	۱۴۹
توسعه	۱۵۷
تعریف توسعه اقتصادی	۱۵۸
هدف های توسعه	۱۶۰
معیارهای سنجش توسعه اقتصادی	۱۶۱
سنجش سهم آموزش و پرورش در رشد اقتصادی	۱۶۶
۱- حسابداری رشد	۱۶۷
۲- بازدهی سرمایه انسانی	۱۷۱
جمع بندی و نتیجه گیری	۱۷۳

فصل ششم

تعریف هزینه	۱۷۷
انواع هزینه های تولید	۱۷۷
هزینه های آموزش و پرورش	۱۸۱
الف- هزینه های صریح	۱۸۲
ب- هزینه های سرمایه ای	۱۸۴
پ- هزینه های غیر صریح یا ضمنی آموزش و پرورش	۱۸۴
دلایل رشد فزاینده هزینه های آموزش و پرورش	۱۸۹
تامین هزینه های آموزش و پرورش	۱۹۰
نظرات و دلایل مخالفان خصوصی سازی آموزش عالی	۱۹۴
نظرات و دلایل موافقان خصوصی سازی آموزش عالی	۱۹۶
جمع بندی و نتیجه گیری	۱۹۹

فصل هفتم: بازده اقتصادی آموزش و پرورش

تعریف بهره	۲۰۷
------------	-----

۲۰۹	روشهای محاسبه نرخ بازده سرمایه گذاری در آموزش و پرورش
۲۰۹	۱- روش تحلیل هزینه- فایده
۲۱۱	۲- روش جبری
۲۱۲	۳- روش مینس یا روش توابع درآمدی
۲۱۴	۴- روش سنتی
۲۱۶	مطالعات تجربی
۲۲۳	جمع بندی و نتیجه گیری

فصل هشتم: برنامه ریزی آموزشی

۲۲۷	تعریف برنامه ریزی
۲۲۹	تعریف برنامه ریزی آموزشی
۲۳۰	تاریخچه برنامه ریزی آموزشی
۲۳۲	الگوها و روشها در برنامه ریزی آموزشی
۲۳۳	۱- الگو یا رویکرد برنامه نیروی انسانی
۲۴۰	۲- الگو یا رویکرد تقاضای جامعه
۲۴۴	۳- الگو یا رویکرد نرخ بازدهی
۲۴۶	۴- الگو یا رویکرد اقتضائی
۲۴۷	جمع بندی و نتیجه گیری

فصل نهم: کیفیت آموزش و پرورش

۲۵۱	تعریف کیفیت
۲۵۳	عوامل موثر در کیفیت آموزش و پرورش
۲۵۴	۱- کیفیت معلمان
۲۶۳	۲- کیفیت دانش آموزان
۲۶۸	۳- کیفیت امکانات و تجهیزات
۲۷۱	۴- کیفیت مدیریت آموزشی

۲۷۲	جمع بندی و نتیجه گیری
-----	-----------------------

فصل دهم: آموزش و پرورش و توزیع درآمد

۲۷۸	توزیع درآمد بر اساس عوامل تولید
۲۸۴	سنجش توزیع غیر عادلانه درآمد
۲۸۵	۱- منحني لورنز
۲۹۰	۲- ضريب جيني
۲۹۵	سياستهاي توزيع درآمد
۲۹۹	تنوري هاي توزيع درآمد
۳۰۶	نتايج مطالعات انجام شده در مورد نقش آموزش و پرورش در توزيع عادلانه درآمد
۳۱۰	جمع بندی و نتیجه گیری
۳۱۳	منابع فارسي
۳۱۹	منابع انگليسي

«اقتصاد آموزش و پرورش» دانشی است که عمده‌تاً از چهل سال پیش در جهان گسترش یافته و از دستاوردهای علم اقتصاد در جهت نیل به اهداف تعلیم و تربیت استفاده می‌نماید. با بهره‌گیری از این علم، دولت‌ها و جوامع در تخصیص بهتر منابع در بخش آموزش و پرورش اطمینان حاصل نموده و از کارایی موثری در امر تولید این کالای بسیار مفید اجتماعی برخوردار می‌شوند.

آگاهی از مزایا و فوائد "آموزش و پرورش" باعث افزایش تقاضا برای خدمات آموزشی گردیده و از اینرو دولت‌ها توجه بیشتری به این امر مهم معطوف می‌نمایند. در حال حاضر به طور متوسط حدود ۶ درصد از درآمد ناخالص ملی جهان صرف آموزش و پرورش رسمی می‌شود. این رقم در کشورهای پیشرفته صنعتی حدود ۷ درصد و در کشورهای در حال توسعه در حدود ۵ درصد است. از آنجا که بخش قابل توجهی از بودجه دولت‌ها به "آموزش و پرورش" اختصاص می‌یابد، دولتمردان، علاقمند به حصول اطمینان از منطقی و عقلانی بودن تخصیص چنین منابع و بازدهی آنها می‌باشند. مطالب این کتاب که منطبق با مفاد درس نامه ستاد انقلاب فرهنگی می‌باشد در ده فصل و باتوجه به مفاهیم اصلی "اقتصاد آموزش و پرورش" ارائه شده است.

در نخستین فصل این کتاب با ارائه تعاریفی از علم اقتصاد، آموزش و پرورش، اهداف و انواع آن و نیز تعریف اقتصاد آموزش و پرورش، خواننده با مفاهیم و اصول عمومی علم اقتصاد، آموزش و پرورش و اقتصاد آموزش و پرورش آشنا می‌شود.

فصل دوم کتاب، مروری است اجمالی در تاریخ افکار اقتصادی که در آن خلاصه نظرات و دیدگاههای اساسی اقتصاد دانانی که به اهمیت آموزش، پرورش و سرمایه پرداخته اند مطرح و مورد توجه قرار گرفته. در این چارچوب ابتدا اهمیت اقتصادی آموزش و پرورش از نظر اقتصاد دانان کلاسیک مانند آدام اسمیت، توماس رابرت

مالتوس، داوید ریکاردو، جان استوارت میل و سپس دیدگاههای اندیشمندان نئوکلاسیک مانند فن تیونن، آلفرد مارشال و همچنین نظرات برخی از اقتصاددانان معاصر از قبیل جی آر. والش، سیمون کوزنتس، تئودور شولتز مورد توجه و امعان نظر واقع شد. تاثیر تعلیم و تربیت بر درآمد از نظر اقتصاد دانان در گذشته پایان این فصل است.

فصل سوم به سرمایه انسانی می پردازد و هدف اصلی آن روشن تر نمودن اهمیتی است که نظریه سرمایه انسانی در تحلیل های اقتصادی دارد. در این فصل ابتدا نظرات برخی از اقتصاددانان درباره سرمایه انسانی مورد توجه واقع و پس از ارائه تعاریفی از سرمایه و انواع آن، مدل اصلی سرمایه انسانی معرفی شده است. در این فصل همچنین ویژگی های سرمایه انسانی، اندازه گیری نرخ بازده سرمایه گذاری در سرمایه انسانی و مقایسه سودآوری سرمایه انسانی با سرمایه فیزیکی بررسی شد.

در فصل چهارم منافع اقتصادی آموزش و پرورش از نظر برخی از اندیشمندان مورد توجه قرار گرفت. همچنین منافع آموزش و پرورش طبقه بندی و در مورد هر یک از آنها مطالب لازم ارائه شد.

فصل پنجم تحت عنوان آموزش و پرورش، رشد و توسعه اقتصادی، نقش آموزش و پرورش در رشد و توسعه اقتصادی را مورد بحث و بررسی قرار داده است. در این فصل تعاریفی از رشد و توسعه اقتصادی ارائه و به عوامل موثر در رشد و توسعه اشاره شده است. دو الگوی رشد اقتصادی در این فصل به اختصار شرح داده شد. در بخش پایانی این فصل که درباره سهم آموزش و پرورش در رشد اقتصادی است، دو روش معمول و متداول در اندازه گیری اثرات آموزش و پرورش معرفی و نتایج برخی مطالعات همراه با آمارهای مربوط ارائه گردید.

فصل ششم این کتاب به بررسی هزینه های آموزش و پرورش پرداخته است. در این فصل ابتدا تعاریفی از انواع هزینه های تولید ارائه و پس از ذکر هزینه های آموزش و پرورش، دلایل رشد فزاینده هزینه های آموزشی مورد بحث و بررسی قرار

گرفته است. نظریه های مختلف درباره تامین هزینه های آموزش عالی و خصوصی سازی آن از دیگر مطالب مطرح شده در این فصل است.

فصل هفتم بازده اقتصادی آموزش و پرورش را مورد توجه قرار داده است. روشهای محاسبه نرخ بازده سرمایه گذاری در آموزش و پرورش که عبارتند از روش تحلیل هزینه- فایده، روش جبری، روش مینسر یا روش توابع درآمدی و روش سنتی برآورد نرخ بازدهی سرمایه گذاری و آموزش و پرورش در مقاطع مختلف در این فصل معرفی شد. استفاده از مطالعات تجربی برای ارزیابی بازدهی اقتصادی آموزش و پرورش از دیگر موضوعات این فصل است.

فصل هشتم این کتاب برنامه ریزی آموزشی را مورد توجه قرار داده است. در ابتدا برنامه ریزی، تعریف و مراحل آن فهرست وار ذکر شده، آنگاه برنامه ریزی آموزشی تعریف و مطالبی درباره برنامه ریزی آموزشی ارائه می شود. سپس به تجربه برخی از کشورها در برنامه ریزی آموزشی اشاره و الگوهای مختلف در برنامه ریزی آموزشی معرفی می شود. همچنین بعضی از انتقادات وارد به چند الگوی برنامه ریزی آموزشی مورد توجه و امعان نظر واقع شده است.

فصل نهم کتاب با عنوان کیفیت آموزش و پرورش، عوامل موثر در تعیین کیفیت آموزش و پرورش را مورد بحث و بررسی قرار می دهد. در این فصل آموزش و پرورش بعنوان یک عامل موثر در تربیت افراد توانا و نیرومند یاد شده و کیفیت آن را در نیل به رشد و توسعه اقتصادی موثر و تعیین کننده می داند.

فصل دهم تحت عنوان آموزش و پرورش و توزیع درآمد به بررسی نقش آموزش و پرورش در توزیع درآمد می پردازد. در این فصل ابتدا توزیع درآمد ها از طریق مکانیسم بازار و بدون دخالت بازار مطرح شده، توزیع درآمد پولی در کشورها از طریق منحنی لورنز و ضریب جینی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته شده است. در این فصل همچنین به برخی از سیاست های عمومی در توزیع عادلانه تر درآمد و نقش آموزش و پرورش در این زمینه اشاره شده است.